

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ

У статті висвітлено шляхи розвитку державної політики в галузі освіти, запропоновано принципи її розробки. Розглянуто механізм формування і реалізації політики держави в галузі педагогічної освіти України, з'ясовано вплив протиріч на ефективність її реалізації.

Ключові слова: освіта, державна політика, педагогічна освіта

Філіппова В. Д. Государственная политика в области педагогического образования: формирование и реализация.

В статье освещены пути развития государственной политики в области образования, предложены принципы ее разработки. Рассмотрен механизм формирования и реализации политики государства в области педагогического образования Украины, выяснено влияние противоречий на эффективность ее реализации.

Ключевые слова: образование, государственная политика, педагогическое образование

Filippova V. D. Public policy in the sphere of teacher education: formation and realization.

In the article the ways of development of public policy in area of education, are offered principles of her development. Is considered the mechanism of formation and realization of politics of the state in area of pedagogical formation of Ukraine, is found influence of contradictions out on efficiency of her realization.

Keywords: education, public policy, teacher education.

Освітня діяльність і педагогічна свідомість суспільства як і багато інших сфер сьогодні зазнає істотних змін, пов'язаних з безліччю зовнішніх і внутрішніх чинників. Найбільш вагомим серед них є недосконалість державної політики в галузі освіти, зокрема в галузі педагогічної освіти.

Мета цього дослідження полягає у висвітленні особливостей формування і реалізації політики держави в галузі педагогічної освіти як складової державної освітньої політики України.

Питанням формування і реалізації державної політики в різних аспектах займалися багато провідних вчених [1–9], разом з тим питання державної політики в галузі педагогічної освіти залишається недостатньо розкритим.

Категорії «освітня політика», «державна політика в галузі освіти» міцно посіли своє місце в ряду таких термінів, як «внутрішня політика», «соціальна політика», коли в провідних країнах світу з особливою глибиною почала усвідомлюватися роль освіти як найважливішого чинника економічного зростання та соціального прогресу і як галузі, що вимагає особливої турботи на загальнодержавному рівні.

Існують різні визначення державної освітньої політики. Деякі науковці розглядають державну освітню політику як направляючу і регулюючу діяльність держави в галузі освіти, здійснювану ним для досягнення цілком визначених стратегічних цілей і рішення задач загальнодержавного або глобального значення. Вона визначається на вищому рівні державної влади і реалізується за допомогою законів, указів, постанов уряду, загальнодержавних та міжнародних програм, міжнародних актів (договорів, угод і т. д.) [1, с. 56]. Державна політика реалізується також шляхом залучення всіх зацікавлених верств суспільства, а також засобів масової інформації, громадських і професійних асоціацій, спілок та інших впливових сил суспільства [2].

Інші визначають сучасну освітню політику як імператив суспільного розвитку, що відповідає на виклики реалій ХХІ століття з боку національно-державних утворень, регіональних і міжнародних органів, що регулюють освітню сферу суспільного життя [3, с. 74]. На їх думку, державна освітня політика повинна бути націлена на триєдине завдання – зберегти, відродити, модернізувати [3, с. 96], при цьому вони виділяють основними імперативами сучасної державної освітньої політики: гуманізацію політики в галузі освіти; фундаменталізацію освіти, подолання роз'єднаності природничо-наукової та гуманітарної освіти; неперервність освіти; випереджаючий характер освіти; забезпечення доступності освіти [3, с. 79].

Видається цікавим підхід російських дослідників, які в загальному плані державну освітню

політику розглядають як один з ключових напрямків внутрішньої політики держави, що має за мету створення економічних, інституційних та духовно-ідеологічних умов для здійснення основних функцій освіти, включаючи формування певного типу (типів) особистості, відтворення кадрового потенціалу суспільства та виховання громадян держави відповідно до прийнятої системи цінностей [4, с. 7]. Взагалі, з теоретичної і практичної точок зору, вони виділяють два близьких, але не співпадаючих за обсягом та змістом поняття: «освітня політика» та «політика в галузі освіти». Останню визначається як комплекс заходів, що вживаються або програмуються державою, її органами, політичними партіями та іншими суб'єктами політичної дії щодо освіти як соціального інституту [4, с. 6].

Від державної освітньої політики, яка «стає найважливішою підставою економічної та кадрової політики держави, умовою переходу до ноосферного освітнього суспільства» [5, с. 95], науковці також відокремлюють державну політику в галузі освіти, визначаючи останню як діяльність держави в особі її державних органів щодо забезпечення функціонування та розвитку системи освіти [6, с. 115].

Окремі дослідники, вказуючи на складність структури політики в галузі освіти як соціального феномена, виділяють її компоненти відповідно до суб'єктної та об'єктної специфіки [7]. У першому випадку поділяють на державну освітню політику, освітню політику інститутів громадянського суспільства, регіональну освітню політику, муніципальну освітню політику. У другому – на політику в галузі вищої професійної освіти, політику в галузі післядипломної професійної освіти та інші [3, с. 56].

З визначеного вище виходить, що освітня політика і політика в галузі освіти розглядаються, насамперед, як діяльність головного їх суб'єкта – держави, які мають залежність своїх цілей і завдань розвитку освіти від соціально-політичних та економічних умов, потреб особистості, суспільства [8]. Також на теоретичному рівні виходить змістовно-структурне розмежування понять цих двох видів політики, при цьому державна політика в галузі освіти, а конкретно для нашого дослідження політика в галузі педагогічної освіти, є структурним компонентом державної освітньої політики. Тому сьогодні все більш конкретизується роль державної політики в галузі освіти, зазначається, що вона є найважливішою складовою політики держави, інструментом забезпечення фундаментальних прав і свобод особистості, підвищення темпів соціально-економічного та науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, зростання культури [7].

На сьогодні державна політика в галузі педагогічної освіти в Україні ґрунтується на стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції); законодавчих актах про освіту; міжнародних і міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом (документи Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи); указах і розпорядженнях глави держави, постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України у галузі освіти, наказах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти, інших органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковані заклади професійно-педагогічної освіти; наказах і розпорядженнях регіональних органів виконавчої влади, прийнятих у межах їхньої компетенції.

Суб'єктами державної політики в галузі педагогічної освіти є: уряд, уповноважені ним міністерства, інші відомства, провідні національні освітні установи, педагогічні, наукові, експертні спільноти, громадські організації, асоціації споживачів освітніх послуг і т. п.

Особливістю сучасної державної політики в галузі педагогічної освіти є те, що в ній повинні бути присутніми і гармонійно поєднутися соціально-політичний, фінансово-економічний і правовий механізми її реалізації.

Істотними рисами державної політики в галузі педагогічної освіти є те, що вона виступає як частина соціальної політики, що проводиться державою; здійснюється публічною владою, а також іншими суб'єктами для досягнення цілей і вирішення завдань національного і глобального характеру в галузі освіти; об'єктом її впливу є система освіти в цілому або окремі її ланки, а також інші соціальні системи, пов'язані із здійсненням освітнього процесу. Це в свою чергу означає, що формування державної політики в галузі педагогічної освіти має ґрунтуватися на принципах, які реально характеризують її соціальну спрямованість. Ми пропонуємо взяти за основу формування державної політики в галузі педагогічної освіти ряд наукових принципів:

– принцип системності (принцип системного підходу). Цей принцип найбільш універсальний при вивченні та організації освітньої сфери, освітніх процесів, освітнього поля і простору України [9];

– принцип цілісності освітнього простору. Слідування даному принципу означає, що для

аналізу освітнього простору та освітніх процесів, що протікають в ньому, слід розглядати суб'єкти та інші компоненти освітнього простору не як сукупність – суму елементів, а як єдине ціле;

– принцип ментальної ідентичності. Принцип, в основі якого лежить єдність загальноцивілізаційних і специфічних законів розвитку різних країн, народів, націй, етносів і «суперетносів». При формуванні та реалізації ефективної політики в галузі педагогічної освіти державі слід враховувати ментальність свого народу, проводити дослідження фундаментальних цінностей;

– для формування державної політики в галузі педагогічної освіти важливе дотримання принципу гармонізації регіональних, національних і державних інтересів, їх пріоритет над груповими та приватними інтересами.

Ми вважаємо, що означені принципи повинні стати основою розвитку ефективної державної політики в галузі педагогічної освіти, основою аналізу та управління освітньо-педагогічними процесами в Україні.

Розглядаючи розвиток політики держави в галузі педагогічної освіти як циклічний процес, враховуючи думку сучасних науковців, треба узяти до уваги принаймні три речі: політика має постійно оцінюватися та вдосконалюватися; політика не повинна тривати вічно, оскільки змінюється аналіз існуючої ситуації, опції політики і т.д.; політику не можна формувати «за ніч» або «за столом»: це процес, який охоплює різні фази і багато зацікавлених сторін [8].

У загальному вигляді механізм формування та реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти можна відобразити у такому вигляді:

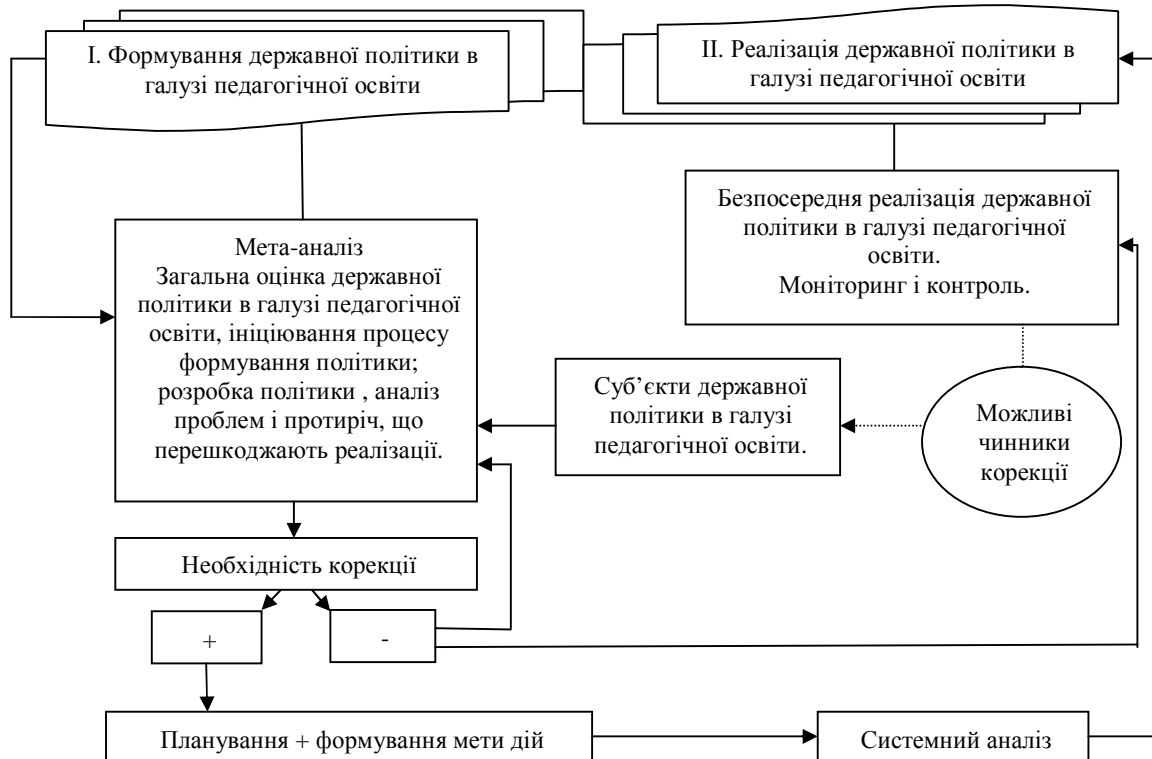

Рис. 1. Механізм формування та реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти

Тобто механізм формування і реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти, що складається з безлічі фаз і складних процесів нижчого порядку, можна умовно поділити на чотири основних етапи: ініціювання процесу формування політики; розробка політики; реалізація політики; моніторинг (оцінка реалізації) політики. На кожному з цих етапів повинні діяти різні інститути влади та організації, використовуватися певні механізми та інструменти формування і реалізації державної політики в галузі освіти.

Механізми реалізації та інструментарій оцінки ефективності політики підготовки педагогічних кадрів – невід’ємна, організаційно-функціональна ланка в реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти.

Система основних механізмів включає: сукупність принципів, що обумовлюють реалізацію

закономірності підготовки кадрів (вони визначають спрямованість, зміст і організацію випереджаючого розвитку педагогічної освіти, проектування інноваційного розвитку, відкритості освіти і громадської участі в ньому, безперервність освіти, стратегічне інвестування, інноваційність освітнього середовища); стандартизацію у вищій освіті як організаційно-правовий механізм досягнення нею інноваційного рівня; механізми інвестиційної привабливості та ефективного економічного забезпечення системи педагогічної освіти; механізми залучення громадських та професійних організацій до вирішення актуальних питань формування та реалізації освітньої політики; критеріальну оціночну базу як механізм виявлення реального стану та визначення ресурсів для оптимізації системи вищої професійної освіти.

Самостійну групу механізмів реалізації заходів розвитку системи педагогічної освіти складають: механізм прогностичного аналізу розвитку педагогічної освіти; механізм створення системних освітніх комплексів; механізм точкового мережевого впровадження інновацій на рівні ППНЗ, ВНЗ і всієї системи педагогічної освіти; механізм залучення інвестицій в педагогічну освіту через громадську участь в управлінні освітою і процесах визначення політики розвитку професійно-педагогічної школи; механізм довгострокового нормативного фінансування споживача освітніх послуг.

Інструментами оцінки ефективності політики розвитку професійно-педагогічної школи виступають критерії, показники і рівні реалізації цієї мети, а також методики їх використання в освітній діяльності.

Центральною ланкою в структурі, що реалізує певну мету державної політики в галузі педагогічної освіти є засіб. У філософському плані засіб виступає як єдність речових компонентів, сукупності об'єктивних факторів і видів діяльності, що ведуть до досягнення мети. Такими речовими компонентами в державній політиці з підготовки педагогічних кадрів слід виділити нормативно-правові документи, державні програми і проекти, Державні стандарти вищої професійної освіти, різні положення і угоди в галузі вищої школи. Об'єктивними факторами будуть глобалізація та інтеграція освітнього простору, соціально-економічна і політична ситуація в країні, роль держави на даний момент на міжнародній арені, соціальне замовлення. Під видами діяльності будемо розуміти впровадження інновацій, інформатизацію освітнього процесу, кадрове забезпечення, реформування системи вищої освіти, ресурсне забезпечення розвитку системи педагогічної освіти.

У процесі функціонування державної політики в галузі педагогічної освіти відчуваються також певні дії з боку результатів реалізації. Досягнення результату накладає відбиток на всю реалізацію державних програм, у тому числі і на цілі, уточнюючи і коректуючи їх, подібно засобу. Між метою та результатом встановлюються зворотні зв'язки, покликані забезпечити корекцію діяльності, відповідність результату цілі, а цілі – процесу досягнення результату.

Але інколи при формуванні і реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти виникають протиріччя. Протиріччя у державній політиці в галузі педагогічної освіти – це внутрішнє співвідношення соціальних, політичних, економічних, педагогічних та особистих тенденцій науково-дослідного, інноваційного та освітнього процесів, що проникають один в одного і впливають на цілісний розвиток.

Державній політиці в галузі педагогічної освіти у вузах притаманні різні види протиріч. Погоджуючись і доповнюючи міркування інших науковців, ми означуємо протиріччя, які стали предметом широкої міжнародної згоди. Необхідність їх вирішення на міжнародному та державному рівні виступає формою детермінації змісту та організації сучасної системи педагогічної освіти. До них ми відносимо: протиріччя між глобальними і локальними системами педагогічної освіти; протиріччя між універсальним і індивідуальним характером сучасної педагогічної освіти; протиріччя між сформованими традиціями педагогічної освіти і її сучасними тенденціями; протиріччя між довгостроковими і короткостроковими завданнями освітньої підготовки; протиріччя між необхідністю змагання і прагненням до рівності можливостей особистості в процесі оволодіння знаннями, навичками і вміннями; протиріччя між небаченим розвитком знань і можливостями їх засвоєння людиною; протиріччя між духовною природою і сутністю педагогічної освіти і матеріальною стороною як засобом її забезпечення [3, с. 17–23]. Звідси виділяється зовнішня група протиріч, до якої належать: соціальні, політичні, економічні, і внутрішні. Це протиріччя виявляються на рівні реалізації державних проектів, програм профільних педагогічних навчальних закладах, розвитку особистості. Однак протиріччя в свою чергу актуалізують необхідність оптимізації реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти, яка б, гнучко реагуючи на запити ринку, освітню політику, що складається на державному,

регіональному та місцевому рівнях, здійснювала б кадрову політику.

Таким чином, механізми формування і реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти являють собою багатокладний соціальний процес, який передбачає досягнення глибинних смислів спів розвитку і взаємодії різних освітніх підсистем з іншими соціально-політичними та економічними системами. Самоорганізація і саморозвиток системи педагогічної освіти, що безперервно ускладнюється в мінливому світі завдяки процесу реформування, знаходять спрямування в процесі еволюції. Оптимізація і модернізація державної політики в галузі педагогічної освіти не повинні зводитися до чіткої детермінованості, яка виключає індивідуальність і самобутність суб'єктів. Проектування реформи означає передбачення всього спектру змін, досягнення відповідності цього спектру різноманіттю проявів суспільного життя і перетворень, що відбуваються в країні та світі.

Проведене дослідження дає підставу зробити висновок, що процес формування і реалізації політики держави в галузі педагогічної освіти потребує переосмислення. Необхідно дотримуватися наукових принципів системності, цілісності, ментальної ідентичності, гармонізації національних, державних і регіональних інтересів. Механізми реалізації та інструментарій оцінки ефективності політики підготовки педагогічних кадрів є невід'ємною організаційно-функціональною ланкою в реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти. Існуючі протиріччя в державній політиці актуалізують необхідність оптимізації реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти. Все вищесказане потребує детального аналізу з боку державного управління і комплексного підходу до розгляду питання формування ефективної державної політики в галузі педагогічної освіти України.

Список використаних джерел:

1. Гогин Д. Ю. Государственная образовательная политика Российской Федерации на современном этапе : дис. ... канд. полит. Наук / Д. Ю. Гогин. – М., 2005. – 159 с.
2. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. – К. : вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 750 с.
3. Солдаткин В. И. Современная государственная образовательная политика: социальные императивы и приоритеты / В. И. Солдаткин. – М. : Издательство МЭСИ, 1999. – 366 с.
4. Смолин О. Н. Социально-философские основания стратегии модернизации России: роль образования и науки / О. Н. Смолин // Философские науки. – 2006. – № 1. – С. 5–27.
5. Субетто А. И. Образовательное общество как форма бытия ноосферного общества и реализации стратегии развития образования в России в XXI веке (развитие теоретической системы Ноосферизма) / А. И. Субетто. – Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2006. – 198 с.
6. Иманов Г. М. Образовательное общество как форма реализации стратегии развития образования в XXI веке / Г. М. Иманов, А. И. Субетто. – СПб. : Астерон, 2008. – 310 с.
7. Тамм А. Є. Державна політика в галузі освіти : курс лекцій / А. Є. Тамм, О. В. Радченко. – Х. : вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – 116 с.
8. Іванюк І. В. Освітня політика : [навч. посіб.] / І. В. Іванюк. – К. : Таксон, 2006. – 226 с.
9. Мартиненко В. М. Державне управління в системі системної парадигми / В. М. Мартиненко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Х. : вид-во ХарПІ УАДУ «Магістр», 2003. – № 2 (16). – Ч. 1. – С. 54–57.

** Філіппова Вікторія Дмитрівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант Національної академії державного управління при Президентіві України.*